

Sławomir PARTYCKI

MORALNY WYMIAR BEZROBOCIA

W ostatnich latach problem bezrobocia stał się przedmiotem licznych i różnorodnych analiz naukowych. Można nawet mówić o pewnej modzie na bezrobocie w literaturze socjologicznej, psychologicznej i ekonomicznej. Szerokie zainteresowanie tą problematyką ma swoje wielorakie uzasadnienie. Jest spowodowane, z jednej strony, nowością tego zjawiska w polskim życiu społeczno-gospodarczym w ostatnich kilkudziesięciu latach. (W warunkach gospodarki nakazowo-rozdzielczej istniało wprawdzie bezrobocie ukryte, ale nie było ono przedmiotem szerszych analiz naukowych.) Z drugiej strony, zjawisko bezrobocia należy zaliczyć do problemów ważnych, a może najważniejszych dla współczesnego świata. Z problemem tym nie mogą sobie poradzić społeczeństwa uprzemysłowionej Europy Zachodniej: w niektórych z nich stopa bezrobocia jest wyższa niż w Polsce (np. w Hiszpanii, Finlandii).

O znaczeniu problemu bezrobocia w Polsce świadczy dynamika jego wzrostu w ciągu ostatnich pięciu lat. Na początku 1990 roku liczba bezrobotnych wynosiła 266,6 tys. osób i w ciągu trzech lat uległa zwielokrotnieniu. Od momen-

tu rozpoczęcia procesu transformacji bezrobocie rosło w niezwykle szybkim tempie, na przykład w 1991 roku przybyło 1,2 mln bezrobotnych. Okresem przełomowym był rok 1993, kiedy to bezrobocie po raz pierwszy przestało rosnąć, a nawet zaczęło spadać. W roku 1994 obniżyło się o 51 tys. osób. Mimo to o powadze tego zjawiska świadczy bez mała 2,8 mln osób pobierających zasiłek dla bezrobotnych oraz wiele setek tysięcy osób, które utraciły prawo do zasiłku, a nie podjęły pracy. Wysokość stopy bezrobocia w Polsce jest pochodną nie tylko procesów transformacji zachodzących w gospodarce, ale także działań podejmowanych w ramach „gaszenia” inflacji.

Istotną zaletą książki Janusza Mariańskiego *Etos pracy bezrobotnych* jest przede wszystkim aktualność poruszanego tematu¹. Jest to ważny głos w ożywionej dyskusji na temat przyczyn bezrobocia, jego skutków oraz sposobów ograniczania i rozwiązywania tego pro-

¹ Janusz Mariański, *Etos pracy bezrobotnych (Raport z badań empirycznych)*, Lublin 1994, ss. 352, Towarzystwo Naukowe KUL.

blemu. Wiąże się z tym ważność tematu zarówno z punktu widzenia teorii, jak i możliwości wykorzystania praktycznego. Nowatorskie znaczenie pracy J. Mariańskiego polega na tym, że dokonując analizy bezrobocia, uwzględnia katolicką naukę społeczną w zakresie, który nie ma odpowiednika w dotychczasowych publikacjach na ten temat. Szerokie odwoływanie się do zasad nauki Kościoła ma swoje podstawy nie tylko w dzisiejszym rozwiniętym jej kształcie, w charakterze polskiego społeczeństwa, ale także wynika z pobudek pragmatycznych. Opis bezrobocia w aspekcie katolickiej nauki społecznej oznacza między innymi respektowanie wielowiekowych doświadczeń myśli chrześcijańskiej.

J. Mariański uzupełnia obraz bezrobocia, ukazywany tak często w literaturze przedmiotu jedynie w aspekcie makrostrukturalnym, o jego wymiar indywidualny. Stawia bowiem pytanie o znaczenie bezrobocia dla ludzkiej egzystencji. Poszukuje związków pomiędzy stanem braku możliwości świadczenia pracy a światem wartości człowieka. Proces przemian wartości i norm w warunkach bezrobocia jest przedmiotem szczegółowej analizy Mariańskiego: interesuje go wymiar moralny bezrobocia. Jednocześnie przemiany ethosu pracy oraz postaw moralnych są traktowane jako części szerszego procesu przemian kulturowych. Umożliwia to Autorowi wyjście poza sferę wartości związanych bezpośrednio z pracą i odwołanie się także do wartości najwyższych, nadających sens ludzkiemu życiu. Czytelnika spotka więc miłe zaskoczenie: Mariański wychodzi poza kwestie relacji bezrobotny – praca, jak sugeruje tytuł książki *Etos pracy bezrobotnych*. Autor ukazuje bezrobocie nie tylko w aspekcie socjologii

gospodarki, ale także w płaszczyźnie moralnej i kulturowej. Przy tak zakreślonym polu badawczym oczywisty staje się brak gotowych, opracowanych modeli i ich uogólnień teoretycznych. Dla warsztatu badawczego Mariańskiego jest to wyzwanie, które znajduje adekwatne rozwiązanie. Autor opracowuje teorię, buduje model badawczy, który następnie poddaje empirycznej weryfikacji.

W ogólnym zarysie – poza częścią wprowadzającą – treść książki można ująć w trzech blokach. Pierwsza część, teoretyczna, ukazuje wymiar społeczny i moralny bezrobocia. Autor na podstawie bogatego materiału badawczego wskazuje na rozległość problemów generowanych w wyniku utrwalania się bezrobocia w Polsce. Wykazuje, że bezrobocie to problem o zasadniczym znaczeniu dla życia społeczno-gospodarczego w naszym kraju. Rozrastający się przedział obywateli drugiej kategorii, jak określa się obecnie bezrobotnych, jest zagrożeniem dla porządku i stabilizacji społecznej.

Bezrobocie jest zjawiskiem oddziałującym zarówno na społeczny, jak również indywidualny wymiar ludzkiej egzystencji. J. Mariański, ukazując problem bezrobocia z perspektywy moralnej, odwołuje się do katolickiej nauki społecznej. Myśl Kościoła akcentuje związki pomiędzy pracą a rozwojem człowieka. Począwszy od encykliki *Rerum novarum* Leona XIII nauczanie papieża wskazuje na zagrożenie, jakie niesie dla człowieka bezrobocie. Bezrobocie jest „zamachem” na godność człowieka i jego stan równowagi duchowej. Problem ten jest tym donioślejszy, ponieważ w dużej mierze dotyczy ludzi młodych. W chwili obecnej 35% bezro-

botnych to osoby pomiędzy 18. a 24. rokiem życia, a dalsze 27% obejmuje przedział pomiędzy 25. a 34. rokiem życia. Brak pracy dla ludzi młodych oznacza często utratę poczucia własnej wartości, jest źródłem zagubienia sensu ludzkiego istnienia, rzutuje ostatecznie na całe życie człowieka. Katolicka nauka społeczna wskazuje, że celem pracy i jej wytworów jest także wyższy poziom moralny człowieka. Autor podkreśla więc znaczenie walki z bezrobociem ze strony państwa oraz organizacji międzynarodowych.

Równie cenny z punktu widzenia teoriopoznawczego jest drugi blok książki rozpoczynający się od opisu współczesnego ethosu pracy. J. Mariański z dużą erudycją omawia ethos pracy i jego przekształcenia, a na jego tle ukazuje rolę bezrobocia. W tym celu sformułował zestaw hipotez badawczych, które poddane zostały weryfikacji ankietowej w różnych ośrodkach: Lublin, Mielec, Rzeszów, Legnica, Limanowa, Opole Lubelskie, Lubin. Kwestionariusz ankiety składa się z 57. pytań, w oparciu o które przebadano 689 osób. Autor, na podstawie obfitego materiału badawczego, ukazuje zmiany ethosu pracy. Z ważniejszych wątków zawartych w tym bloku odnotować należy stanowisko bezrobotnych wobec celu i dążeń w życiu, a także wartości codziennych i nadających sens życiu oraz związków religii i pracy zawodowej. Jest to kopalnia danych empirycznych, które – moim zdaniem – będą jeszcze wielokrotnie analizowane przy okazji kolejnych badań nad bezrobociem.

W ostatnich fragmentach pracy J. Mariański formułuje wnioski wynikają-

ce z badań. Na bazie wyników badań konstruuje swoisty ethos bezrobotnych. Wskazuje na reperkusje psychospołeczne bezrobocia, jego wszechstronnie negatywny wpływ, także na życie rodzinne i społeczne. Należy jednocześnie zaznaczyć, że całe zestawy wniosków przedstawione zostały w bloku drugim, a mogły być – moim zdaniem – powtórzone w tej części.

W *Etosie pracy bezrobotnych* przywołana jest obszerna literatura, w tym obcojęzyczna (szczególnie niemiecka). W analizie każdego, często szczegółowego zagadnienia, Autor odwołuje się do odpowiedniej teorii i koncepcji, co sprawia, że cała praca utrzymana jest na wysokim poziomie teoretycznych rozważań. Książka charakteryzuje nie tylko poszczególne problemy, ale odsłania jednocześnie technikę badawczą.

Reasumując: *Etos pracy bezrobotnych* jest pozycją cenną na polskim rynku wydawniczym. Zapewnia duże kompendium wiedzy z zakresu pracy i bezrobocia. Jest to praca inicjująca, a zarazem ukazująca ogromne perspektywy i możliwości badania bezrobocia, z uwzględnieniem innych subdyscyplin socjologicznych, np. socjologii moralności, której Mariański jest znanym i cenionym w kraju i za granicą znawcą.

Adresatami książki – jak sądzę – są nie tylko studenci, ale wszyscy którzy poszukują roboczego kompendium wiedzy na temat pracy i bezrobocia. Z drugiej zaś strony wydaje się, że prezentowane w książce tezy, odwołujące się do katolickiej nauki społecznej, przyczynią się do właściwego uświadomienia problemów bezrobocia wśród szerszego kręgu czytelników.